

Ruija nousee jälleen

- Ruija reiser seg igjen

Ved Asle Seppola

Vi passerer det ennå islagte Kilpisjärvi og ruller like etter over grensen mellom Norge og Finland, hvor etter bilen gjør en uønsket manøver ut i det steinete terrenget og tar en snarlig kontakt med fjellbjørkeskogen, før ferden går videre. Om en uke er det midtsommer, men her på fjellet har vinteren ikke helt sluppet taket, det ligger fortsatt is i bakkene, og luften kjennes kald. Et og annet gresstrå kjemper tappert i det ødslige landskapet og vitner om at sommeren her oppe i høyden også er forestående. Man får en følelse av at de endeløse ødemarkene vi passerer må tilhøre jetter som traver omkring i sine sjumilstøvler.

Den skranglete bilvegen begynner å smyge seg bratt nedover. Et sted framme i horisonten øynes noen mektige fjell med steile vegger og snødekte topper, som sollyset gulfarger. Våre finske Saana- og Mallafjell blir til sammenligning med disse fjellmassivene som ungpiker å regne.

Bilen øker farten. Det kjennes brått som om det blir hastverk med å komme seg fram til fjellene som ligger der forut i det fjerne. Dalsidene på begge sider av veien bratner og blir høyere, og havet begynner nå smått å vise sin nærhet. Et par titalls kilometer tilbake kjørte vi i et goldt gråsteinslandskap, men nå kjennes luften fuktig og varm og terrenget dekket mer og mer av løvskog og spredte furutre på sine steder, og luften fylles av sterk duft fra nysprunget vegetasjon. En blomstrende heggekvisst festner seg i bilvinduet.

Landet omkring oss har på kort tid endret karakter, i fra en steinet tussemark til en nærmest grønn oase, og vi har på samme korte tiden forflyttet oss i fra vinter til sommer - fra is og snø til heggeblomst og spirende bjørkelauv. Med visse forskjeller så er naturen her ikke ulik den man finner i Kuusamo og Lappland.

På en smekker furustamme står det spikret en trefjøl med teksten "Eintritt verboten". Dette, og en tett piggrådsperring påminner oss om at vi befinner oss på samme vegen inn i Norge som de tyske tropene benyttet da de drog seg ut av Finland. Rett som det er kommer det til syne overgivne lagringsplasser og brakker, og ved vegkanten havarete terrengbiler, tomme fat og blikkbokser. Alskens skrot ligger henslengt i krattet.

Nærmere Skibotn synes furumoene å være ganske så øde. Skogen er nedhogd. Store områder er fulle av tyske kjøretøy og en masse annen krigsmateriell. Ved kjøretøyene arbeider en del nordmenn. Nordmenn? Når vi lytter på dem kan vi høre at mange snakker flytende finsk med en tydelig tornedals- klang i dialekten.

(På den tiden var det typisk for godt voksne skibotsværingene, særlig menn, å prate finsk seg i mellom, selv om norsk var hovedspråket. Også barna lærte seg noe finsk, mest i hjem der begge foreldrene snakket dette.)

Det sies at tyskerne etterlot seg et betydelig antall biler, og at Den Norske Stat selger slike kjøretøy til humane priser, også til privat formål. Det som ikke er kjørbart, transporteres av sted til reparasjon eller vraking.

Framfor oss åpner nå Storfjord seg aldeles speilblank, og bakom, på den andre fjordsiden, de brennende fjellmasivene vi så forut, som gjenspeiles i fjordens vann. Ved stranda, ned under Adjekfjellets dalgang, ligger Skibotn, ei liten fiskerbygd, Ruija, finlendernes sydligste (menes kanskje vestligste) boplass. Brått svinger bilen inn mellom bebyggelsen, der det fra de grå tømmerhusene på hver side av gaten, i hvert et vindusglass, kan skimtes "smilende", røde pelargonier.

Borte i vegen kommer det fram noen unger - mørkluggete guttepjokker og rødkinnede jenter.

(Reisefølget søker etter handelsmann Beck og spør barna hvor de finner ham):- "Iltaa. Missäs Beckin kauppias asuu / God kveld. Hvor bor handelsmann Beck?" - "Tässä. Itte Beck on käymässä Helsingissä, mutta sen veli Anton Sommerseth tietää kaiken / Beck selv er på reise til Helsingfors, men hans bror Anton Sommerseth vet alt" - svarer guttene på sin tornedalsfinsk og viser oss veien til Becks butikkhandel, som er viktig for hele bygda.

En smilende Sommerseth ønsker oss velkommen, mens han retter på slipset som et tegn på stundens høytid. For et øyeblikk så liksom glemmer vi at vi finner oss i det bortom-allfarsveg plasserte Skibotn. Den i Ruija boende husverten prater om finske begivenheter som om han var en finlender. I hans bokhylle finnes det mer finsk litteratur enn norsk, som omhandler 1930- og 40- talls hendelser. Sommerseth får tilsendt finske aviser, og de finske radioprogram-

mene er for han like viktige som de norske. Til barna prater han finsk i blant, men hans kone har ikke fått lære seg dette språket, så norsk er morsmålet for barna og det språket som prates i hjemmet, selv om det av og til kan kjennes litt uvant. Kanskje det finske språket forsvinner med denne generasjonen. Vi får håpe at det ikke skjer. Nu for tiden er finsken det dominerende språket, og alle de eldre prater dette til hverdags. Også barna kan lære seg finsk, men i skolen undervises det kun på norsk.

Skibotn er omgitt av fjell på 1300 - 1400 meters høyde. Stedet består av rundt 350 innbyggere og et hundretalls bygninger, for det meste gråe, værslitte trehus med taktekking av never, i noen fall skifer. De bygningene som er malte kan grovt sett telles på en hands fingre. Ser man seg omkring kan det virke som om noen av gårdene med nød og neppe har klart å stå imot værets makter.

Vi går omkring i bygda og gjør oss kjent med noen av stedets beboere. Fra de åpne vinduene kjennes lukt av fiskeolje som for oss er uvant, det er kvinne som tilbereder fisk som mennenes har ført i land. Fjordfiske er en del av næringsgrunnlaget, og torsk og sei en viktig del av matforsyningen.

Vi blir mottatt nærmest som kjentfolk. Der finnes menn og kvinner som synes å betrakte oss som gamle venner, deres foreldre kan være av slektene Seppälä eller Grape fra svenske og finske Tornedalen.

I en knirkende gammel, grå stue lever og bor 83-årig Henrikke Seppola. Hun er en av Skibotns eldste innbyggere. Med en tåre i øyekroken forteller hun om finnen Antin Pieti, en kjent læstadiansk predikant som reiste omkring i Ruijas bygder med sin forkynnelse og om vekkelsens som fulgte i hans spor.

Fra hovedgata på Markedsplassen i Skibotn. Hvit bygning til venstre: Hotellet til Karina Pedersen. Bygning nr. to til høyre m/ åpent vindu mot gata: Butikken til Beck. Fotoeier: Nord-Troms Museum

I Skibotn har folket alltid levd i små omstendigheter, uten overflod, men samholdet blant folk har vært godt.

Gamle Henrikke sukker og vrir sine hender. Hun har levd sitt liv og anser ikke lenger å ha så mye mer å forvente seg. Hun håper å få en fredfull død og har et fromt ønske om oppstandelse. Med senket blikk ser hun på sin spinnrokk og sier: - "Kuka tietää, vaikka

lastenlapset kerran tuota polkisivat / Hvem vet, kanskje mine barnebarn en gang i framtiden vil trø denne garnrokken".

Det var andre tider da Henrikke kardet, spann og vevde grener. Det var tider da bygda Skibotn tilvirket ulla fra det uregnelige antall sauer som streifet omkring i markene. Også i Manndalen vevdes grener, og stedet blir ansett for å være grenenes hjembygd.

Marie Henrikke Seppola f. Mathiassen 1862 i Karesuanto Sverige. Jacob Seppola f. 1863 Pajala Sverige. Ved bolighuset på Markedsplassen i Skibotn. Fotoeier Randi Seppola.

I en hvit gård som nå står tom med sundknuste vindusruter, der innkvarterte man før i tiden reisende, fra både inn- og utland. Nå er stedet ikke lengre i drift, men det hender at ungdommen går inn der på lørdagskvelden og morer seg med en svingom. (Dette kan være hotellet til Karina Pedersen - Gammelhotellet - som sto på Markedet, datidens sentrum i Skibotn. Karina døde i 1940 og bygningen ble revet rundt 1960.)

På slutten av den andre verdenskrig, november, desember 1944, da måtte skibotnfolket, alle som en, og andre Ruija-beboere flytte fra sine hjem. Befolkningen ble evakuert og reiste med forskjellige transportmidler til ulike reisemål i Norge. Noen flyktet til Sverige. Flytte måtte man, ung som gammel. Folket led av både kulde og hunger og kjente stor dødsangst. En del rømte til skogs til sine jaktgammer, mens andre måtte til-

bringe tid i flyktningleir. Ved sommerens ankomst og etter kampene ved Kilipisjärvi kom freden, og tyskerne drog seg bort fra Skibotn. Da begynte nordmennene etter hvert å vende tilbake til sine hjem. I Skibotn sto husene fortsatt, men disse var til en stor del raserte. Etter veiene vandret store saueflokker. Mandalen og bygdene nordover hadde det gått verre med enn Skibotn, der var alt nedbrent akkurat som i finske Lappland. For tusentalls nordmenn var tilværelsen i høyeste grad bekymringsfull. Det var totalmangel på bygningsmaterialer, og Staten skulle i første omgang ta ansvaret for gjenoppbyggingen.

Nøden har også sin lærdom, sa skibotnfolk og reparerte sundrevne, lekkende hustak når det lyktes å få tak i materialer. De fisket. De utførte vegarbeid og gjorde annen forfallen virksomhet. Til hjelp under gjenoppbyggingen benyttet man til og med etterlatte tyske biler. Klær var mangelvare. Derimot var det godt om mat. Folk var glade for å få leve i fred og for at kvinner og barn kunne få husere under tak.

Lette skyer seiler Storfjorden rundt, den gråe og fredelige Skibotn får fortsette å leve sitt liv: Ungdommens trekkspillmusikk og dans på lørdagskvelden. Skaren av mennesker som søker til bedehuset på søndagen. De ringlende sauebjellene et sted oppe ved Adjeks grønkende koller. Og fjellene med snødekte tinder som gir menneskene følelsen av tilhørighet og trygghet.

Kilde:

Finsk tidsskrift. Eila Jokela beskriver en reise til Skibotn under tittelen "Ruija nousee jälleen". Årstallet dette hendte, 1945, er beregnet ut fra alderen til en person som er omtalt i innlegget.

Elis Smedqvist Junosuando har bidradd oversetting til svensk.

Distriktslegen oppfatter ikke at renslighet i området er et problem, selv om det noen steder er økonomien "det skorter på", som i Skjervøy. I denne forbindelsen blir det nevnt at i Nordreisa har praktisk talt hver eneste gård oppover dalen sin badstue eller "kvænbad". I Høgevolds rapport forstås det at "kvænbad" oppfattes som positivt, fordi den framhever folkets renslighet. "Kvænbad" var også spredt blant andre etnisiteter i Nordreisa enn bare kvener. Hustegningene fra Nordreisa viser nemlig at husene som ble brent under krigen, fikk tilbud om å bygge badstue i forbindelse med et nytt hus. Disse tegningene er fra Oksfjordhavn, Havnnes, Rotsundelv og Straumfjordnes. Statens tilbud om å bygge badstue i husene som ble brent, er en viktig informasjon, fordi det blant folk finnes antakelser om at kvenene ikke fikk lov til å bygge badstue etter krigen, noe som ser ut til å være en ukorrekt, i hvert fall i Nordreisa. De norske myndighetene var ikke negativt innstilt i forbindelse med badstuebygging, men en del folk ville forandre bygningstegningene ved å bygge bad i stedet.

Til slutt

Generelt kan man si at Høgevolds militærreport gir et interessant bilde av hvordan myndighetene oppfattet forskjellige forhold i Nord-Troms på 1930-tallet. Etniske opprinnelse spilte en stor rolle i rapporten. Spesielt var myndighetene interessert i den kvenske befolkningen og områdene rundt grensen til Finland.

På grunn av nasjonens sikkerhet ble det registrert også andre forhold enn kulturelle og språklige. Rapporten kan imidlertid være nyttig i dag. Informasjon om rapporten kan anvendes i dag på forskjellige felter. For det første viser rapporten at Kåfjord var den største "kvenkommunen" i Nord-Troms på 1930-tallet, noe som få vet idag. For det andre kan man utnytte gamle vandringsruter mellom Norge og Finland og mellom Kåfjord og Nordreisa i fjellturisme. I tillegg ligger midt i dette området Finlands høyeste fjell, Halti, som samtidig er en av Nord-Finlands største turistattraksjoner.

Kilder

- Alsвик, Ola 1996: "Skoleoverlege Carl Schiøtz: Oslofrokostens far" - Tobias 4/96.
- Eriksen, Knut Einar & Niemi, Einar 1981: Den finske fare. Sikkerhetspolitikk i nord 1860-1940. Oslo.
- Fuglerud, Øivind 2001: Migrasjonsforståelse. Flytteprosesser, rasisme og globalisering. Otta
- Hansen, Lars Ivar & Evjen, Bjørg 2008: "Kapittel 1. Kjært barn - mange navn". -Nordlands kulturelle mangfold. Etniske relasjoner i historisk perspektiv. Red. Bjørg Evjen og Lars Ivar Hansen. Oslo, s. 17-47.
- Høgevold, John 1935-1939: Militærtopografiske beskrivelse av Lyngensavsnittet. Oppbevart i Statsarkivet i Tromsø.
- Ryymin, Teemu 1998: "Bein av vårt bein, kjøtt av vårt kjøtt". Finske nasjonalister og norske myndigheters kvenpolitikk i mellomkrigstiden. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Tromsø.
- Ryymin, Teemu 2003: "De nordligste finner". Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentlig-heten. Dr. avhandling. Institutt for historie. Universitetet i Tromsø.
- Carl Schiøtz, som var skoleoverlege i Oslo på 1920- og 30-tallene, skapte begrepet "Oslofrokost". Han så behovet for frokost tydelig og fikk skolemiddagen for fattige byttet ut med frokost for alle elever. Frokost ble utprøvd høsten 1925, men det var først i 1932 at den ble ført inn i alle skolene i hovedstaden. Frokosten inneholdt en halv liter melk, to skonroker med margarin og mysost, smørbrød og en grønnsak eller frukt.